

Holbæk Museum åbner for 7000 tekstiler

Om Borchs tekstile Studiesamling og tekstillauget

Af Kirsten Emiland, Minna Kragelund, Agnethe Nygaard, Wini Maj Bjørneboe Olesen og Inger Rasmussen, Holbæk Museums Tekstillaug.

”Borchs tekstile Studiesamling” på Holbæk Museum er nu åbnet for besøgende, der er interesserede i at få historiske tekstiler i hånden, røre ved dem, tælle tråde, fotografere m.m. Samlingen rummer omkring 7000 tekstiler, dækker ca. 250 år og er nu sorteret og magasineret af museets tekstillaug, der er en frivillig arbejdsgruppe.

Fig. 1: Rokkostoffet var engang i 1700-årene en fornem kvindes kjole, men hundrede år efter fik det nyt liv som denne bul i empiresnit. Genbrug var ingen skam. Ejeren har suppleret med lidt brunt broderi – måske ville hun sætte et personligt præg på sin nye bul?

Foto: Jens K. Nørgaard.

Tekstilerne er ikke indgået som museumsgenstande, da de ikke har lokal proveniens, men de er bevaret til brug for formidling og undersøgelse.

Foruden tekstiler og redskaber til fremstilling af håndarbejder omfatter samlingen et fagbibliotek med 30 hyldemeter bøger og tidsskrifter samt samlinger af opskrifter fra ugeblade og forretninger m.m. Et besøg i Borchs tekstile Studiesamling (herefter benævnt Borchs Samling) skal aftales på forhånd.

Borchs Samling

Navnet ”Borchs tekstile Studiesamling” refererer ikke til en bestemt giver eller ejer, men til tekstilernes og bøgernes opbevaringssted, nemlig ”Borchs Haandgjerningsskole” på Holbæk Museum.

I 1837 døde Andreas Borch, der var en af Holbæks største købmænd. Sammen med sin hustru havde han oprettet et omfattende testamente, hvori børns og fattiges tarv blev tilgodeset gennem en række legater.

”Det Borch ‘ske Legat til Holbæk Fattigskole” skulle bl.a. bruges til etablering af en håndarbejdsskole for fattige pigebørn. Skolen blev indrettet i det gule bindingsværkshus i Klosterstræde, og på forsiden ud mod gaden kan man stadig læse indskriften ”Borchs Haandgjerningsskole”. Senere er huset indlemmet i Museum for Holbæk og Omegn, der nu er en del af Museum Vestsjælland.

Baggrund for åbning af samlingen

I de seneste årtier har mange kulturhistoriske museer lukket for fremtagning af bl.a. tekstile genstande, som besøgende har ønsket at studere nærmere. Endog forskere har fået nej. Begrundelserne er enslydende, nemlig ressource- og personalemangel samt omstruktureringer, især fusioner, flytninger og ombygninger.

Der er således en fortvivlende mangel på muligheder for at studere og fotografere historiske tekstiler, og det er her, Museum Vestsjælland nu kommer ind i billedet og tilbyder offentligheden adgang til Borchs Samling.

Enhver med interesse for tekstiler kan henvende sig til museet med et begrundet ønske om at se et eller flere tekstiler af en bestemt type. Ønsket skal sendes i en e-mail til overinspektør Karen Sivebæk Munk kmn@vestmuseum.dk, hvorefter vedkommende kontaktes af tekstillaugget for nærmere aftale. Et besøg er gratis, når entré til museet er betalt.

Det første Åben Hus-arrangement i Borchs Samling fandt sted den 9. oktober 2022 ved en større fremvisning af udvalgte tekstiler. I fire timer blev tingene studeret, beundret, fotograferet og taget op i hænderne til nærmere eftersyn - både af mænd og kvinder.

Med en sådan åbning som mål har medlemmerne i Holbæk Museums Tekstillaug de sidste 4-5 år sorteret og magasineret de ca. 7000 tekstiler, som opbevares i Borchs Haandgjerningsskole. Samlingen viser eksempler på frembringelser både af private og faglærte fx af håndværkere, kunsthåndværkere og i industrien. Mange af beklædnings- og boligtekstilerne trækker linjer til både nationale og internationale

Fig. 2: Borchs Haandgjerningsskole blev etableret i et hus, der stammer fra 1600-tallet. Det har ingen sokkel, men står direkte på jorden og bliver derfor skævere og skævere med tiden.

Foto: Kirsten Bille Kragelund, 2009.

Fig. 3: Det er et charmerende lille hus, som Holbæk Museums Tekstillaug har til rådighed. Pladsen er trang, men humøret og laugets velbefindende er i top. Især om sommeren, når der er varmt nok i rummene.

Foto: Kirsten Bille Kragelund, 2009.

kunstindustrielle strømninger især i 1800 og 1900-tallet.

På beklædningsiden dækker samlingen både dukker, børn, unge og voksne – og sågar en ligskjorte fra bondekulturen. En ligskjorte er en del længere end almindelige bondeskjorter, og den har løbegang og bånd forneden, så den kan lukkes.

Samlingen rummer meget tilbehør især til kvinders dragter fx tasker, handsker, tørklæder og huer samt hatte. Og der er flere dragter m.m. fra borgerhjem end fra bondegårde.

Hvide tekstiler er der i overflod. Det er bl.a. linned til bord, seng og køkken ofte med monumentalt broderi; det er linned dvs. undertøj både til mænd og kvinder samt babytøj. Pyntestykker til stuen og soveværelse mangler der heller ikke. Samlingen rummer mere broderi end vævning - og sådan kunne opremsningen blive ved.

Ønsker og formål

Museets *formål* med Borchs Samling er at give besøgende mulighed for at få historiske tekstiler mellem hænderne og studere denne del af kulturarven på tæt hold.

Museets *mål* er:

- at besøgende får udvidet og nuanceret deres viden om og fornemmelse for historiske tekstiler og deres styrke som inspiration fx til nutidige frembringelser og aktiviteter
- at besøgende får et personligt forhold til og værdsætter tidligere tiders frembringelser
- at besøgende mærker glæden ved fordybelse og den oplevelse, tekstilerne kan give
- at besøgende betragter historie og kulturarv som en naturlig del af deres eget liv
- at besøgende med egne øjne kan konstatere, hvordan man lærte at tage hånd om ressourcemangel bl.a. ved at lære bæredygtige tekstile metoder som stopning og lapning.

Museum Vestsjælland ønsker at give alle tekstilinteresserede adgang til den usædvanlige samling. Ønsker om et besøg kan bunde i private interesser og fascination af tekstiler, men kan også være fagligt funderede fx i sammenhæng med undervisning, uddannelse eller forskning. Museet håber også, at samlingen kan bidrage til diskussionen i forbindelse med klimakrisen og den deraf mangeartede interesse for bæredygtighed, ressourcebevidste arbejds- og brugsmetoder og for genbrug og cirkulær økonomi.

I et historisk perspektiv var det nødvendigt at kunne lappe og stoppe samt sy om og genbruge for at få materialerne til at strække. Før maskinerne tog over i industrien, var det yderst tidskrævende at frembringe stof, så der skulle vises omhu bl.a. med løbende reparationer.

Fig. 4: Ved åbningen af Borchs Samling i 2022 blev otte store borde dækket med tekstiler inddelt i temaer. Her tager Wini Maj Bjerneboe Olesen fra tekstillaugget dåbstøj op af den syrefri magasinkasse.
Foto: Jens K. Nørgaard.

Fig. 5: Det nye ved Borchs Samling er, at du må tage tingene i hånden og undersøge dem nærmere og fx fotografere dem. Du må også mærke tekstilet mod din hud og fornemme varme eller kølighed.
Foto: Jens K. Nørgaard.

Hvorfor netop i Holbæk?

Det synes nærliggende at spørge om, hvorfor denne store samling netop findes i Holbæk. For at komme et muligt svar nærmere må vi se på den personkreds, der har været aktiv på og omkring museet i Holbæk.

Museet for Holbæk og Omegn blev dannet i 1910 i en tid, hvor mange andre købstæder også fik deres museer. Holbæk var dengang en meget driftig handelsby, hvorfra de mange landbrugsvarer fra oplandet blev udskibet. Som på andre kulturhistoriske museer handlede det om at indsamle og bevare viden om det liv og de traditioner, der var ved at ændre sig bl.a. ved industrialiseringens udvikling.

Museets første leder var lærer og lokalhistoriker Albert Thomsen, der var en meget afholdt holbækborger, som mange med ro i sindet overlod deres familieklenodier til. Han førte pennen i de imponante protokoller over indkomne sager fra både land og by. Heri kan vi bl.a. se, at malerinde Andrea Emilie Sørensen (1879-1968) fra Lille Grandløse i 1920'erne indleverede en brudekjole fra sin familie, og den gave blev fulgt af utallige andre genstande bl.a. bohave fra både familie og slægt.

Det er klogt at skrive hendes navn bag øret. Hun er en af de mange kvinder, der var med til at bære et lokalmuseum frem og gøre det kendt på egnen. Hun var i mange år som eneste kvinde medlem af museets repræsentantskab, der bestod af en række sognerepræsentanter. Hun var også folkemindesamler og afleverede utallige vidnesbyrd i form af tekst, fotografier og tegninger om livet på landet omkring 1900. Hun vandt ovenikøbet en landsdækkende konkurrence for amatørfotografer, som Dansk Folkemindesamling udskrev. Holbæk Museum har kopier eller originaler af mange af disse ting, der nu er museumsgenstande.

Albert Thomsen havde stor respekt for Andrea E. Sørensen og hendes store viden om landboernes levevis og de ting, de omgav sig med bl.a. håndværk og tekstiler.

Denne respekt viste sig bl.a. ved, at Albert Thomsen anbefalede Andrea E. Sørensen at kontakte museumsleder J.S. Møller på Museum for Kalundborg og Omegn. Møller var i gang med at skrive en bog om dragtskik, og Andrea E. Sørensen ville kunne bidrage med viden om landboernes dragtskik på Holbækegnen. I J.S. Møllers bog blev det til ni fodnoter med henvisning til Andrea E. Sørensen som kilde. Bogen udkom i 1926 og blev en klassiker for museumsfolk samt dragt- og modeinteresserede.¹

Fig. 6: Andrea E. Sørensen skrev artikler, interview og meddelelser om krigsforhold og kerede sig meget om soldaternes skæbne også efter hjemkomsten. I Borchs Samling har vi dette kapitulationsstykke broderet i korssting. Hun har ikke selv syet det, men i en avisartikel kan vi se, at hun havde et lignende eksemplar hængende i sit hjem. Foto: Jens K. Nørgaard

¹ Møller: 1926.

Holbæk Museums Tekstillaug

Mange af de nye kulturhistoriske museer tiltrak private med interesse for historie og genstande, og i Holbæk kunne de blive tilknyttet som frivillige. Ud over at være repræsentant for museet kunne de fx sortere og samle potteskår. Efterhånden udviklede det sig til dannelse af laug, hvis navn fortalte, hvad de frivillige beskæftigede sig med, fx skibslaug, havelaug og tekstillaug.

På Holbæk Museum består det nuværende tekstillaug af en gruppe tekstilkyndige frivillige, der mødes en fast dag om ugen. Medlemmerne tilbyder museet deres arbejdskraft og erfaringer fra et arbejdsliv med tekstiler eller ud fra personlig interesse for tekstiler og for museet.

Medlemmernes erfaringerne er mangeartede og dækker et bredt spektrum inden for tekstile og lignende arbejdsfelter fx vævning, broderi, design, tøj og mode, undervisning, farvning og tryk, materialelære, tekstilhistorie, pædagogik samt formidling både skriftligt og mundtlig. Flere medlemmer har god erfaring med IT, fotografering og museums- eller foreningsarbejde.

Det har betydet meget for opbygningen af såvel tekstillaug som studiesamling, at den skiftende museumsledelse har haft interesse for arbejdet i laugene. Der blev givet plads og rum til opbevaring af genstandene og udvist faglig museal opmærksomhed, så de frivillige følte sig velkomne og værdsatte.

Det er især i de sidste 30 år, at samlingen af tekstiler er blevet øget markant. Det skyldes ikke mindst Janne Christensen, der har meget af æren for, at museets tekstillaug blev en fast institution og efterhånden kom til at bestå af flere frivillige. Det var især i årene 1997-2008, hvor Lene Floris var en idérig leder af Holbæk Museum, at der blev skabt det ene laug efter det andet.

Janne Christensen er tidligere håndarbejds lærer på Holbæk Lærerseminarium, og hun havde gennemslagskraft i sit fag. Hun besøgte Holbæk Museum med sine elever og gjorde en stor indsats for formidling af tekstil viden ikke alene til sine elever på seminariet, men også til museumsgæster. Hun startede strikkecaféer længe før, der var noget, der hed sådan, og håndarbejdscaféer kom senere til. Besøgende var velkomne de par timer, caféen varede.

Indledningsvis blev der givet et historisk og tekstilfagligt oplæg til dagens emne. Der blev vist og fortalt om mange forskellige strikke- og håndarbejdsteknikker, og i mange tilfælde kunne de fremmødte forsøge sig med den pågældende teknik. En trofast skare kom til museet de eftermiddage, hvor der blev formidlet viden om gamle teknikker og materialer, og hvor tingene fra studiesamlingen kunne tages i hånden og undersøges nærmere.

Strikkecaféerne startede i 2004, og der arrangeredes tre om foråret og tre om efteråret. I marts 2012 kunne det således fejres, at strikkecafé nr. 50 var nået. Håndarbejdscaféerne begyndte 5-6 år efter. Det er sjovt at se programmerne for caféerne, for det er alskens emner, der blev taget op fx strikkeskeen, skyggestrikning, montering og tvebinding. I håndarbejdscaféerne var det bl.a. forskellige stinger til sammensyninger, krigstekstiler, korssting, kniplingens historie og ”fin i hjemmesyet”.

I flere årtier har tekstillaugene været behjælpelig på museet ved besøg både af enkeltpersoner og af faggrupper, der hver især har fokuseret på det tekstile område. De besøgende har repræsenteret personer fra forskellige uddannelser fx designere og arkitekter, undervisere, foreninger, forfattere og fotografer samt kunstnere, kunsthåndværkere og private, så det er en bred skare, samlingen taler til.

Fig. 7: Der er fuldt hus i Borchs Haandgjerningsskole, når tekstillaugene mødes en gang om ugen. Lauget råder over tre lavloftede rum. Der er en hyggelig og koncentreret stemning, og den passer til det arbejde, der bliver gjort. Foto: Kirsten Emiland.

I mange af museets udstillinger indgår tekstiler, og ofte kommer disse en tur omkring tekstillauget, der efterser og ordner genstandene til udstillingsbrug. Lauget udfører ikke konservatoropgaver, men må efter museets konservators vejledning foretage forskellige ting som dampning af krøllede skørter. Der kan også være tale om at sy underskørter af forvasket lærred og lignende. Det er en løbende opgave for os at ”gå til hånde”, når udstillinger sættes op, og ofte er disse opgaver fyldt med spændende udfordringer ikke mindst, fordi tiden næsten altid er knap.

Tekstillauget arbejder gratis og er ”ansat” dvs. godkendt af museets leder og er tilknyttet en af de faste medarbejdere.

Holbæk Museums Tekstillaug fik megen omtale i museets årsskrifter, og ligesom andre tekstile arbejdsgrupper fik det plads i faglige foreningstidsskrifter f.eks. Husflid, Haandarbejdets Fremme, Tenen og Rapporter.²

Et hjems tekstiler

Når tekstillauget får tilbudt så mange ting, så skyldes det bl.a., at der var rigtig mange tekstiler i et hjem. Det gjaldt både beklædning til voksne og børn, boligtekstiler i stuer og soveværelser og brugstekstiler til køkkenet og andre arbejdsrum f.eks. i forbindelse med malkning og opbevaring af korn og mel. Der var meget, der skulle holdes ved lige, og en husmor, der kunne stoppe huller og reparere fx slidte bukseben eller ærmer, blev anerkendt som en god og

Fig. 8: Denne kvindehue i silke med metalbroderi har haft flere liv – først som hue måske lige før 1800. Hundrede år efter fik den en ny storhedstid som en lille fin dametaske til selskabsbrug, måske i en af købmandsgårdene i Holbæk. Foto: Kirsten Emiland.

Fig. 9: Stopning kræver god motorik og fingerfærdighed. Disse tre stopninger er lavet af en 12-13 års skolepige omkring 1900. Her øvede hun sig i at stoppe de almindeligste mønstre i et hjems brugstekstiler. Foto: Kirsten Emiland.

² Glibstrup: 2010, Kragelund: 2010, Emiland: 2023 og Olesen: 2023.

retskaffen kone. I krigs- og krisetider betød det meget økonomisk, at en person i husstanden kunne lappe og stoppe både vævet og strikket materiale.

Borchs Samling rummer hundredvis af eksempler på oplæring netop i stopning og lapning. Det skete både i private og offentlige børne- og ungdomsskoler og på uddannelser fx til håndarbejds lærere. Undervisning i stopning kunne være en del af faget materialelære, hvor eleverne fik en grundlæggende viden og erfaring med forskellige tekstile materialer, og hvordan de skulle behandles bl.a. i vask, vedligeholdelse og opbevaring.

Nogle af de ældste læreklude i samlingen er såkaldte stoppeklude fra ca. 1800, hvor velhavende familiers døtre har kunststoppet på ultrafint uldstof i mønstre, der især blev brugt til boligtekstiler. Stopningerne er i de forskellige kendte væveteknikker som bl.a. lærred og kipper.

Der er typisk 10-15 stopninger på en gammel stoppeklud udført med den tyndeste silketråd, og senere fik det betegnelsen kunststopning. Dette speciale fik i praksis et opsving i slutningen af 1800-årene og op igennem 1900-årene, hvor hvide damask- og drejlsduge blev anvendt ved festlige lejligheder. En del håndsnilde kvinder fik en indtægt ved at reparere, dvs. kunststoppe, sådanne duge for private. Intet var for fint og intet for slidt til at blive repareret eller genbrugt som noget helt andet. Men før i tiden kaldte man ikke denne omsorg for bæredygtighed, cirkulær økonomi eller ressourcebevidsthed. Men det var det jo på sin vis. Blot ikke i så omfattende og global forstand, som vi i dag er nødt til at forholde os til og tage udgangspunkt i.

Som nævnt har Borchs Samling et stort antal af mange typer læreklude, og det er især mængden af lærekludene, der gør samlingen til en valid førstehåndskilde i undersøgelser og forskning. På de fleste kulturhistoriske museer kan man se eksempler på de forskellige læreklude, men ofte kun eksempler, for der er sjældent så mange, at de fremstår som typer. Og det er netop i typerne, at man kan se, hvordan ønskerne til pigernes læring materialiserede sig og efterlod konkrete spor, som vi kan tolke.

Registrering og nedpakning af tingene

Når en ny gave bliver modtaget af tekstillauget, fx en brudekjole, en lysedug eller en forvasket arbejdsskjorte, bidrager laugets medlemmer fra forskellige vinkler med viden og erfaring, så gaven kan bedømmes så præcist som muligt, både tidsmæssigt og fagligt.

Det er altid et spændende detektivarbejde at bedømme et tekstil uden proveniens, og det er en af laugets yndede faglige udfordringer, fordi det kræver stor opmærksomhed og paratviden. Vi forestiller os, at nogle af de fremtidige besøgende også kan finde stor glæde og tilfredsstillelse ved at gå på opdagelse i en tekniks eller en genstands "liv".

Bedømmelserne om hver enkelt ting bliver skrevet ind i et regneark, der følger den systematik, som har været brugt i mange år på de kulturhistoriske museer dvs. den såkaldte Grønne Registrant. Vores datering af tingene og deres anvendelse registreres, ligesom fremstillingsmetoder, materialer og farver noteres. Til sidst skrives genstandens placering i magasinkasserne. På den måde kan vi igen finde frem til specifikke tekstiler eller grupper af ting bl.a. lyseduge, kraver og andet tilbehør til kjoler, tasker, dåbskjoler, ting i skrappe farver fra 1970'erne eller smukke redskaber som hæklenåle i ben eller blankpolerede skytter til orkis.

Fig. 10: Agnethe Nygaard (tv.) fra tekstillauget har åbnet en kasse tekstiler og diskuterer indholdet med ph.d.-studerende i design Trine Skødt, der arbejder med et projekt om bæredygtighed og cirkulær økonomi for plastic og tekstil. Foto: Kirsten Emiland.

Fig. 11: Det righoldige bibliotek bruges især for at finde de mest tidstypiske betegnelser på teknikker og modestrømninger, så vi kan være så præcise som muligt i registreringen.
Foto: Kirsten Emiland.

knytning eller fletning, som syd- og mellemamerikanske indianere er mestre i.

Det kan tage sin tid at datere genstandene eller bestemme, om de er hånd- eller maskinfremstillede eller hvilke halvfabrikata, der er brugt. Materialet kan også drille, især når genstandene har været vasket i årevis – og specielt når tingene er vasket forkert fx ved for høje temperaturer og strøget i stedet for rullet. Teknikker og metoder analyseres, og ofte må vi dykke ned i leksika og bøger for at blive enige om, hvilken teknikbetegnelse, vi skal anvende. En teknik kan ændre betegnelse og/eller udseende hen over et eller to hundrede år, og hvilket er så den *rigtige* eller *sande* betegnelse at bruge anno 2023?

Holbæk Museums 100-års fødselsdag

Et af tekstillaugets bedste opgaver var fejringen af museets 100-års fødselsdag i 2010. Her viste vi til fulde spændvidden i Borchs tekstil Studiesamling. Fødselsdagen blev fejret hele året med mangeartede arrangementer. Den rigtige fødselsdag var den 12. september, og den dag blev alle sejl selvfølgelig sat til bl.a. med åbning af en stor udstilling om Holbæk og omegn.

Tekstillaugets bidrag til fejringen var en ny udstilling hver måned, hvor vi viste tekstiler fra årtierne i 1900'årene. Den første dækkede således 1910-1920. Vi fik en montre på et strategisk godt sted, hvor alle besøgende kom fordi. I montren arrangerede vi et lille "portræt" af det pågældende årti med tidstypiske tekstiler, blade, billeder og bøger, og til hvert årti udformede vi en folder i A5-format og i ens layout.

I korte tekster karakteriserede vi det pågældende årti både samfundsmæssigt, og hvad angik tekstiler og kvinders liv. Den første tekst havde overskriften 'Sådan husker vi årtiet' fulgt af et afsnit om årtiets håndarbejder og det valgte tema for udstillingstingene. I 1960-1970 var temaet 'Rya i uld og broderi i hør og bomuld'. Alt var illustreret og i farver, så man virkelig kunne fornemme forskellene på årtiernes stemning og fremtræden.

Til forskel fra genstande, der er indlemmet som museumsgenstande i Holbæk Museum, er Borchs tekstile Studiesamling som nævnt ikke bundet op om proveniens som tidligere ejerforhold, herkomst, fremstillings- eller brugssted. I de allerfleste tilfælde er familietilknytning, arv og sidste ejer heller ikke kendt.

Det er ikke alle tilbud, som vi siger ja tak til, og der kan være mange grunde til et nej. Måske er tingen for ødelagt, måske har vi i forvejen ting netop af den type eller måske er det en turistvare fra udlandet. Vi modtager fortrinsvis danskfremstillede tekstiler, men det er ikke en regel uden undtagelser. Vi kan godt blive optaget af en tekniks udformning i en anden kultur fx trådteknikker som filering,

Fig. 12: Nogle tekstiler er blevet ikoner fx Marimekkos stoffer og tøj. Denne flamboyante hat er for mange filmelskere et billede på Yvonne i Olsen Bande-filmene. Stor, bølgende og meget synlig. Foto: Kirsten Emiland.

Tekstillaugets medlemmer delte sig to og to om et årti, og så gik vi i gang. Vores samling af tekstiler var dengang opdelt og sorteret i mange store og små kasser og æsker, som stod på hylder, og hvor vi ellers kunne finde plads i vores lille gule hus. Vi vidste så nogenlunde, hvor hvad var, men så heller ikke mere. Vi havde intet skriftligt om samlingens indhold. Der er vi jo meget bedre stillede i dag med regneark over tingenes sortering og placering.

Arbejdet med de første 4-5 årtier gik godt, for vi har mange ting fra 1900'tallet. Sværere blev det jo nærmere, vi kom 2000. Så blev det vanskeligt at finde tidens tekstiler, og man skal jo altid have noget at vælge imellem, når man skal opbygge en harmonisk udstilling, hvor lille den end er. Vi måtte hjem i vores egne skuffer og finde tekstiler og billeder m.m fra de sidste årtier – og bagefter blev vi jo nødt til at forære tingene til museets studiesamling! Idéen med udstillingerne var jo netop at præsentere den righoldige tekstilsamling, som museet havde i Borchs Haandgjerningsskole.

Som nævnt var det en af de sjoveste opgaver, vi har haft. Hele året stod vi på hovedet for at opbygge disse små historier om vores nære fortid. Hver især tænkte på sit eget liv og sin egen familie. At indkredse og adskille et årti og dets karakteristika fra det foregående og efterfølgende årti var en sværere opgave, end vi havde forestillet os. Vi vidste sådan set det meste i forvejen – troede vi. Vi skulle bare finde tingene frem. Men vi blev klogere.

Det var tekstilernes stærke egenfortælling eller udsagnsværdi, der overraskede os. Det var både farver og former, der havde tyngde. Vi kunne ikke bare sætte tingene sammen, som vi havde det i hovedet. Tingene skulle tale sammen – eller med vilje gøre det modsatte. Ellers blev det ikke den historie, som vi gerne ville præsentere for de besøgende. Den ene ting måtte ikke overskygge eller sluge den anden eller de andre. Det blev en række små gode tidsbilleder, som vi ofte vender tilbage til i snakken rundt om vores arbejdsbord.

Netop tekstilernes evne til at inspirere os til at danne tidsbilleder kan være ret markant. Det kom lederen af Kunsthøjskolen i Holbæk Michael Nielsen også ind på i sin åbningstale af

Fig. 13: Naturen som motiv er en evig tilbagevendende dekoration på tekstiler som her på en sort borddug i filt fra omkring 1900. Disse jugendmønstre var også yndede bl.a. på sølvskåle. Foto: Jens K. Nørgaard.

særudstillingen ”Forført af tekstiler”, der blev vist hen over sommeren 2023. Med reference til en udstillet kjole sagde han bl.a.: *”Tingene bærer ikke på en konkret historie, men de har jo haft en historie, blev båret af en kvinde. De udstillede kjoler inviterer således til, at vi digter vores egne små fiktive historier – og giver kjolerne deres liv tilbage, bare for et minut eller to. Vi kan jo forestille os kvinden i den gule kjole som en, der sidder omsvøbt af cigaretrøg i caféen i det sene forår 1962.”*

Vælg mellem 1000 kraver

Nogle grupper tæller mange tekstiler fx de løse kraver til kvinde- og pigekjoler. Der er godt 1000 stykker, og det viser jo noget om popularitet eller mode og om, hvordan kvinderne håndterede vareknapheden under og efter Første og Anden Verdenskrig. Faktisk er der, når dette læses, flere end tusinde kraver i samlingen, for museet får løbende tilbud om at overtage sådanne små klenodier.

Kravesamlingen består særligt af hvide og især broderede kraver. Broderet enten i hånden eller på maskine. De fleste er små og passer lige til at pynte på en kjole med lille halsudskæring. De fleste er fra den såkaldte ”hvide periode” fra ca. 1880-1930, hvor kvinder bogstavelig talt gik amok med at fremstille hvide tekstiler både til beklædning og til boligindretning.

Lægges fx 30 kraver i forskellige teknikker op på et bord, så begynder øjnene at vandre. Først lidt overfladisk, hvor kravens omrids og form noteres. Ikke to kraver har samme form. Men så begynder der at danne sig en slags blomstermark med hundrede af små former, gennembrudte partier og rolige gentagelser i diverse forløb. Der er bløde bølger og cirkler og kantede former både i forløb og mønsterdele. Det er et sandt eldorado af linjer, mellemrum og niveauforskelle hen over fladen. Nogle motiver er lidt ophøjede. Og så fanger øjet måske, hvordan kravens ydre form omkranser motivets linjer, så der bliver harmoni. Selv om motivet eller mønstret består af utallige enkeltdele, så går de alle op i en højere enhed af ro og harmoni.

På den anden side kan man også blive helt ør i hovedet af at følge eller overskue alle de former. Så kan det være helt vederkvægende at ty til

Fig. 14: Løse kraver til kvinde- og pigekjoler var yndede fra sidst i 1800-tallet til 1950'erne. De kunne være en tiltrængt fornyelse på en kjole, der måske var gået i arv. I 2020'erne er de dukket op igen i mange teknikker. Foto: Jens K. Nørgaard.

Fig. 15: Teknikken filering rækker tilbage til oldtiden og bruges stadig af fiskere til deres net. Her ses halvdelen af en lysedug, der godt kunne minde om en krave. Med filering kunne nettet blive tæt eller åbent eller næsten tredimensionelt. Foto: Kirsten Emiland.

enkler kræver, som også findes i samlingen. Dem med en spinkel blomst og bølgende kanter afsluttet med en række tungesting.

Nogle kræver er ubehjælpsomt syede, meget ubehjælpsomt, og dem hæger vi særligt om. Det er sjældent, at vi får lov til at se det, der er kikset teknisk, og det må der jo være en del af. Enten er de kræver allerede kasserede, eller også er de måske endt som mellemlægs- eller udstopningsmateriale eller oprads.

Teknikkerne i kravesamlingen er bl.a. engelsk broderi, hedeboteknikker, tylsbroderi, filering, maskinbroderi samt hækling og strikning, En del kræver har maskinblonder, og en stor del består alene af glat stof uden dekoration.

Nyt syn på tekstilers værdier

Tekstillaugets opgave er ikke at forske, men at passe på Borchs Samling og stille den til rådighed for forskere og andre, der vil undersøge, fotografere eller opleve tingene.

I helikopterperspektiv kan Holbæk Museums nye tiltag med åbning af Borchs Samling forhåbentlig være med til at give tekstiler som genstandsgruppe på museer ny opmærksomhed og værdi som både forsknings- og formidlingsobjekter. Men vi skal skynde os at sætte fokus på tekstilernes specifikke udsagnsværdier og betydningen af det kropslige møde.

Nye digitale muligheder har ændret formidlingen fra møde med tingene til gengivelse på skærm, hvor man ikke kan få fysisk kontakt med genstanden og fx føle tingenes tyngde og overfladetekstur eller mærke materialets varme eller kølighed. Det fysiske møde mellem materialer og mennesker er væsentlig bl.a. for at lære tingenes væsen eller egenart at kende.

I offentligheden er grundlæggende viden og opmærksomhed om tekstiler som materialer heller ikke markant. Der er dog sket et skifte i de seneste årtier i tekstile fagkredse, hvor der nu tales og gøres meget for at udbrede viden og handling om tekstile håndværks betydning som en betydelig faktor i bæredygtig sammenhæng.

I kraft af den aktuelle klima- og miljøkrise er der opstået en øget bevidsthed om tekstilernes indflydelse på denne komplekse krise. Dette har medført politisk bevågenhed på både EU og nationalt niveau og dermed nye forskningsmidler. Der ønskes og støttes forskning i vores forhold til og håndtering af tekstiler, det tekstile håndværk, vedligeholdelse, genbrug og genanvendelse. Ligeledes bliver garderobe- og modeforskning nu prioriteret som led i strategier for bæredygtighed.

Disse nye prioriteringer kommer til udtryk i rapporterne EU Strategy for Sustainable and Circular Textiles (Directorate-General for Environment, 2022) og Revised roadmap: Circular Economy with a focus on plastics and textiles (Innovation Fund of Denmark, uden årstal). Se link under litteraturlisten.

Det er Holbæk Museums håb, at Borchs Samling og museets formidling af den kan åbne for nye forståelser af fortidens tekstiler og måske af deres indlejrede ressourcebevidste praksisser.

Samtidig håber vi, at det vil være en stor oplevelse og æstetisk glæde for de mange private besøgende at se, føle og sanse samlingens tekstiler.

Bevar førstehåndskilder til tekstilforskning

Da tingene i Borchs Samling som nævnt ikke har nogen proveniens, tvinges vi til at møde dem med åbenhed og anlægge nye, måske større, dybere eller bredere synsvinkler i vores analyser. I stedet for at ærgre sig over, at der ikke er oplyst en ejer, kunne vi i nogle tilfælde fokusere mere på, hvad tingene siger os, inspirerer os til i dag f.eks. at designe et tekstil, der ligesom vokser ud af de gamle tekstiler. Det kunne være en helt speciel eller stærk linjeføring eller en overraskende farvesammensætning, der fanger os ved mødet med stoffet. Måske er en stemning nok til at komme videre i en ny tekstil proces.

Egnsforskelle eller sociale forhold som hovedvinkler giver således ingen mening i en undersøgelse af tekstilerne fra Borchs Samling. Heller ikke fx religiøse tilhørsforhold eller industriel udvikling. Selvfølgelig kan tekstil og kontekst ikke skilles helt ad, men de besøgende skal ikke forvente at kunne finde en slægts tekstiler i Borchs Samling. Hvis de har sådanne

Fig. 16: Særudstillingen "Forført af tekstiler" åbnede den 11. marts 2023 på Holbæk Museum. Den præsenterede Borchs tekstile Studiesamling og blev åbnet af forstander på Kunsthøjskolen i Holbæk Michael Nielen og museets overinspektør Karen Sivebæk Munk. Foto: Anne Marie Holm Kragelund.

ønsker, er det museumsgenstande, de skal have fat i – og det er jo dem, der mestendels er opmagasineret og svært tilgængelige.

Generelt er tekstiler ikke i høj kurs på museer og er derfor i fare for at blive kasserede ved samlingsgennemgange. Hvis de ovenikøbet mangler proveniens, nærmer de sig kassation, - og så mangler vi førstehåndskilder til tekstilforskning.

Måske er vi så heldige, at tiden arbejder med os. Som konsekvens af den globale klima- og ressourcekrise er forskning i selve materialers væsen og vores behandling af dem steget markant.

Dertil forskes der i udstrakt grad både nationalt og internationalt i vores forhold til og håndtering af genbrug, bæredygtighed og ressourceforbrug.

Fig. 17: Vi slutter artiklen med en broderet buket blomster på en 100 år gammel dametaske. Det er en hilsen fra en af vores formødre, som var god til at få tråden til at ligge lige bestemt der, hvor den skulle ligge. Foto: Kirsten Emiland.

Litteraturliste

Andersen, Ellen et al: *Berlingske Haandarbejds-Bog. Naal og Væv*. B. 1-3. 1943.

Bonniers Store Håndarbejdsleksikon, B. 1-10. 1995-1996.

Emiland, Kirsten: En studiesamling bliver til. *Haandarbejdets Fremme*, årg. 28, nr. 2. 2023. I produktion.

Glibstrup, Gitte: På café med sit håndarbejde. *Husflid – det gode håndværk*, nr. 2. s. 21-22. 2010.

Kragelund, Minna: Varetagelse af skatte – om Holbæk Museums Tekstillaug. *Haandarbejdets Fremme*, årg. 15, nr. 3, s. 14-19. 2010.

Kragelund, Minna: Et orgie af tekstiler. *Tenen*, 32. årg., nr. 5, s. 8-12. November. 2022.
Møller, J.S.: *Folkedragter i Nordvestsjælland. Deres Forhold til Folkedragterne i det øvrige Sjælland og til skiftende Moder*. Danmarks Folkeminder nr. 34. 1926.
Olesen, Wini Maj Bjørneboe: Borchs tekstile Studiesamling. *Rapporter fra tekstilernes verden*, nr. 2, s. 28-30. 2023.
Holbæk Museums årsberetninger/-bøger 1998-2010.

Digitalt materiale

Innovation Fund Denmark (uden årstal). Revised roadmap: Circular economy with a focus on plastics and textiles. <https://trace-im4.dk/media/gc3n0rah/revised-roadmap.pdf> (Set 22. marts 2023)

Directorate-General for Environment. (2022). EU Strategy for Sustainable and Circular Textiles (COM(2022) 141). European Commission. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0141> (Set 22. marts 2023).